

„Biblia nu se apără cu strigăte
și cu bicepsii încordați, ci cu credință,
bun-simț și știință de carte”

Sebastian Maxim: *Și evreilor impregnați de cultură elenistică, dar și Părinților creștini, LXX li s-a impus ca un text înzestrat cu un sens tare și autonom în el însuși, atât în privința adevărului doctrinar, cât și în nuanțele specifice textului grec. Cu toate acestea, chiar dacă nu cunoaștem toate detaliile textului masoretic sursă, LXX rămâne o traducere. Nefiind un original în sensul strict al cuvântului, care sunt criteriile care definesc astăzi autonomia acestui text?*

Cristian Bădiliță: Da, Septuaginta este ea însăși, în bună parte, o traducere, realizată într-un arc de timp mergând din secolul al III-lea î.Hr. până în secolul I d.Hr. E dificil, dacă nu chiar imposibil, să reconstituim etapele autonomizării versiunii grecești. Cert este că la un moment dat comunitatea iudaică elenofonă din Alexandria, extrem de numeroasă, a simțit nevoia imperioasă de a transpune Torah în limba oikoumenei, greaca. La origine, Septuaginta nu-i decât traducerea Torei iudaice, adică a Pentateuhului. De ce această nevoie, spuneam, imperioasă de transpunere? Pentru că o bună parte din comunitate nu mai utiliza ebraica. În plus, exista o presiune și o atracție foarte puternică din partea mediului elenistic. Trecerea textului sacru ebraic în limba greacă a fost simțită ca un pas deopotrivă decisiv și primejdios. Vedem chiar astăzi toate discuțiile purtate în jurul traductibilității Coranului. Musulmanii neagă traductibilitatea Cărții lor sfinte, dat fiind că mesajul Profetului și

limba aleasă de el, araba, fac, în credința lor, corp comun. Există numeroase traduceri în limbile moderne ale Coranului, dar nici una nu poate surclasa originalul. Coranul nu are sens pentru musulmani decât citit în arabă. La fel se va fi întâmplat, la început, și cu Septuaginta. Unii evrei, nu puțini, vor fi contestat legitimitatea acestei traduceri. Tocmai de aceea, două secole mai târziu, cam pe vremea lui Isus, Philon din Alexandria insistă, ca nimeni altul, asupra caracterului inspirat, divin *al traducerii însăși*. Pentru autorul *Scrisorii lui Pseudo-Aristeas*, anterior lui Philon, acest lucru este secundar. Philon subliniază, insistă, descriind chiar și o sărbătoare sacră fondată în amintirea evenimentului. E drept, are și un interes personal, după mine. Dacă textul Septuagintei n-ar avea legitimitate sacră, atunci toată opera sa exegetică ar fi automat invalidată. Dacă Septuaginta nu-i *realmente* cuvântul lui Dumnezeu, ce sens ar mai avea atunci comentariile și tratatele lui Philon însuși, făcute exclusiv după Septuaginta? Philon, deși evreu, nu știa ebraică decât la un nivel elementar. De fapt, autonomizarea deplină nu s-a realizat efectiv decât în mediul creștin. În mediul iudaic, textul Septuagintei a fost mereu contestat, validat, invalidat, admirat, refuzat etc. După apariția creștinismului, care transformă Septuaginta în Vechiul Testament al creștinilor, evreii s-au lepădat de această versiune. Nu înseamnă că s-au lepădat și de limba greacă, ca vehicul cultural și spiritual. Nu. Trebuie să încercăm să ne punem o clipă în atmosfera secolului I sau al II-lea după Cristos, în Palestina, Siria, Antiohia sau Egipt. Deși limbile vernaculare continuau să fie vorbite, totuși, pentru a „face carieră”, pentru a intra în circuitul cultural sau spiritual, greaca era absolut obligatorie; chiar și după cucerirea romană. Nu intru în amănunte. Vreau doar să spun că evreii nu se puteau dispensa de greacă atât de ușor, numai pentru că o „sectă”, creștinii, și-au apropiat Torah prin greacă. Nu, ei au produs replici, traduceri care se voiau polemice la adresa vechii Septuaginte: versiunile lui Symmachos sau Aquila, de pildă. Acum, din perspectiva secolului XXI, criteriile care definesc autonomia Septuagintei sunt

mai ușor de definit, întrucât în spatele nostru există o tradiție creștină întemeiată în bună parte pe recunoașterea sacralității Septuagintei. Chiar și azi, de pildă, în Grecia, traducerea Septuagintei în neogreacă trebuie aprobată de Sinodul Greciei și de Patriarhul ecumenic. Grecii citesc și azi Septuaginta în biserică. Septuaginta are, pentru ei, valoarea unui text perfect autonom, sacru, irefutabil și intangibil. Orice traducere nesu-pravegheată riscă să fie o profanare.

S.M.: *Și traducerea românească, și introducerile la diferitele cărți ale Pentateuhului redau diferența de stil atestată de textul grec. Literalitatea atribuită traducătorului Deuteronomului nu poate fi comparată cu traducerea Genezei. În ciuda unității de sens a LXX și a unei considerări ca atare de către Părinți, fluctuațiile stilistice rămân importante. Cum ați reușit să țineți cont în traducerea voastră de această diferență de stil și de perspectivă prezentă deja în actul traducerii celor șaptezeci?*

C.B.: Traducerea stilului e cea mai dificilă problemă. Uite, ajunge să luăm din raftul unei biblioteci românești un roman de Balzac și unul de Flaubert. În franceză, între scriitura celor doi autori există o deosebire netă, care-ți sare pur și simplu în ochi. Foarte puține din traduceri românești redau însă această deosebire, conaturală, așa spune. În românește, Balzac sună aproape ca Flaubert și invers. Din vina traducătorilor, în parte, dar și din vina traducerii înseși. A traduce înseamnă într-un fel a nivela în limba-țintă ceea ce este reliefat și zgrunțuros uneori în limba de plecare și puțini traducători reușesc să păstreze relieful pitoresc al originalului. Întrebarea ta atinge unul din punctele nevralgice ale întreprinderii noastre. Câțiva din traducătorii Septuagintei românești s-au „supărat” pe faptul că nu vor fi lăsați să-și etaleze virtuțile poetice și ritmice. Ei plecau de la premisa, după mine falsă, că textul biblic trebuie redat într-o limbă românească „specială”, plină de mister, cu fraze contorsionate și topică văcăresciană. Paranteză: foarte des întâlnesc compatrioți extaziați în fața câte unui pasaj din vechile traduceri ale Bibliei sau din vechiul

Pateric, din care nu pricep în realitate nimic, dar care „sună altfel”. Cauza acestor stări extatice ar fi „dulceața”, „farmecul”, „întorsătura”, „muzicalitatea”, „tenta arhaică” a frazelor respective. În traducerea Septuagintei de la Colegiul Noua Europă am pornit de la un cu totul alt deziderat decât cel pur stilistic, și anume dezideratul clarității. O frază fără sens pentru cititorul comun de azi poate suna oricât de fermecător cu putință, ea nu-și are locul într-o traducere matură. Asta nu înseamnă că am eliminat pur și simplu din preocupările noastre chestiunea stilistică. Nu. Dar să nu confundăm stilul cu alambicarea frazei și nici poezia cu simpla rocadă subiect-predicat, agrementată cu nițică spoială arhaizantă, plus ceva neoașisme lăcrămoase. Îmi plac și mie arhaismele, dar la locul lor, în paginile autorilor din secolele trecute, acolo unde le este locul și unde sună realmente frumos. Papagaliceasca arhaizantă modernă nu poate stârni decât haz, ca și papagaliceasca neologizantă. Noi am ales calea traducerii curgătoare, limpezi și elegante. Diferențele dintre registrul poetic și cel cronicăresc, dintre tonul sapiențial și diatriba profetică se afișează singure, cu condiția ca traducătorul să respecte expresia de bun-simț a limbii române de azi și să aibă el însuși un minim simț al limbii în care traduce.

S.M.: *În cărțile consacrate traducerii, Antoine Berman vorbește despre traducerea etnocentrică, hipertextuală și platonice, căreia îi opune traducerea etică, poetică și gândindă. Cea dintâi e înțeleasă în sensul strict pe care îl dă Blaga unei traducerii: „Ea este bună atunci când nu pare o traducere” (e de-ajuns să citești Faust în traducerea poetului nostru pentru a înțelege modul în care este pus în practică acest mod de a traduce). Cea de-a doua, extrem de sensibilă la literalitatea operei de tradus, încearcă din răspuțeri să redea în limba proprie străinătatea expresiei celeilalte limbi. Acest mod de a traduce, pus pe picioare de romanticii germani (Goethe, Voss, frații Schlegel, Hölderlin), este o constituire de sine printr-o confruntare, corp la corp, cu universul unei alte culturi, al unei alte limbi care se impune prin însuși faptul de a fi o limbă străină (calitate*

care nu trebuie ștearsă de actul traducerii). Un mic exemplu: văd că ați decis să traduceți gr. sarx prin „trup”, și nu prin „carne”. Ați preluat astfel sensul instituit și impus în limba noastră fără a încerca să exploatați elasticitatea latentă a limbii. În mai multe cazuri, ați ales să oferiți traducerea literară în notă, preferând să păstrați în text cuvinte și expresii acceptate de uzanța limbii române. Ca alți traducători, mă întreb și eu dacă traducerea unei opere de căpătâi nu este prilejul unic al reînnoirii limbii proprii, prin manifestarea unui univers străin căruia i se deschide. În acest sens, scriitorul german Rudolf Pannwitz spunea: „Traducerile noastre, chiar cele mai bune, pleacă de la un principiu fals, vrând să germanizeze sanscrita, greaca, engleza în loc să sanscritizeze, să elenizeze și să anglicizeze germana. Ele respectă mai degrabă obiceiurile propriei limbi decât spiritul limbii străine [...], greșeala fundamentală a unui traducător fiind aceea de a păstra momentul contingent al propriei limbi în loc să o supună acțiunii puternice a limbii străine”.

C.B.: Plecând de la experiența proprie, aș zice că modelele definite de Berman (de fapt, nu-ți trebuie o teorie specială, cele două modele se propun singure) nu pot fi distinse net în travaliul concret, pe text, al traducătorului. Aș răspunde printr-o dublă comparație: cu *La Bible d'Alexandrie* și cu diortosirea ÎPS Bartolomeu Anania. *La Bible d'Alexandrie* furnizează o traducere la limita calculului după textul grecesc. Asta a fost una din premisele lor principale de lucru: traducem cât mai aproape de text, cu riscul de a produce o versiune franceză bizară din punct de vedere stilistic. O asemenea traducere cvasicalc prezintă, după mine, un avantaj și cel puțin două riscuri majore. Avantajul: ea te pune în fața unei traducerii-oglină, care, practic, este capabilă să substituie originalul. E ceea ce Berman numește „traducere etică”. De ce „etică”? Pentru că, în cazul unei asemenea traducerii-cvasicalc, originalul este trădat foarte puțin, milimetric (cel puțin acesta este dezideratul). În Franța o asemenea traducere a Bibliei a

fost propusă de celebrul André Chouraqui. Riscurile îmi par însă destul de mari. În primul rând, un text tradus în românește, dar cu topică neadecvată, calchiată după LXX, fie va stârni haz, fie suspiciune. Doar cei câțiva „esteți”, degustători ai dadaismului hipercult, vor savura un astfel de produs. În al doilea rând, o traducere radical „etică” poate îndepărta – chiar dezgusta – publicul de o carte, valoroasă în original, dar devenită ciudată în ambalajul traducerii. Or, când e vorba de Septuaginta, acest risc trebuie redus la minimum. Nu ne permitem să facem experiențe stilistice văcăresciene sau dadaiste pe Sfânta Scriptură, mai ales în România, unde încă nu există o traducere științifică a Bibliei. Un asemenea experiment și-l pot permite francezii, englezii sau italienii, care au zeci de traduceri excelente, nu noi, care abia ne dezmeticim. Așadar imboldul lui Pannwitz mă lasă deocamdată nemișcat. Sigur, însăși traducerea noastră încearcă să redea ceva din pulsul inefabil și unic al Septuagintei grecești. Pe alocuri am preluat chiar topica grecească, acolo unde am simțit că textul o cere și limba românească o permite, dar, dacă am fi ales soluția calchierii obediente, te asigur că Editura Polirom ar da iute faliment cu acest proiect. La polul opus stă diortosirea mitropolitului Anania, foarte frumoasă stilistic, dar tot atât de discutabilă științific (nu e singurul – admirabilul Petru Creția a făcut-o și mai lată cu acele câteva traduceri apărute la Humanitas). Diortosirea Anania și relaborarea Petru Creția constituie cazuri, aș spune, flagrante de traducere „etnocentrică”, adică hiperpersonalizată. Sună splendid, mai ales Creția, dar la ce bun? Sunt ca frazele din Biblia lui Șerban, de care se extaziază unii amici de-ai mei, dar al căror sunet îmbietor nu-i totuși suficient pentru a transmite autenticitatea și acuratețea teologică a textului biblic. Noi încercăm să evităm cele două extreme și să îmbinăm firesc și inteligent, pe cât posibil fără să se simtă, „eticul” cu „etnocraticul”, rigoarea cu policromia stilistică, fondul teologico-literar grec cu forma teologico-stilistică românească.

S.M.: *Nu știu dacă ești de acord cu Rosenzweig, Buber, Benjamin, care consideră că, în cazul traducerii Bibliei, litera,*

sensul și adevărul textului nu pot fi despărțite. Luther, traducătorul Bibliei care stă la baza limbii germane, scria: „A traduce Biblia nu este o artă a tuturor, așa cum cred cuvioșii nepricepuți; pentru așa ceva, este nevoie de o inimă cu adevărat pioasă, credincioasă, zeloasă, prudentă, creștină, savantă, experimentată, exersată. Iată de ce susțin că nici un fals creștin sau vreun spirit sectar nu poate traduce în mod fidel”. Putem vorbi, în cazul traducerii Bibliei, de o responsabilitate sporită, conștientizată de echipa dumneavoastră, sau ați lucrat într-o perspectivă strict istorică care nu poate ține seama de criteriile enunțate de Luther acum patru sute de ani?

C.B.: Fraza lui Luther ar trebui recită mereu de atei care se pretind, cel puțin în Occident, urmași ai lui Luther și care practică biblistica ori patrologia cum ar practica schiul nautic ori saltul cu parașuta. Convingerea mea adâncă este că nu se poate intra în adâncimea textului biblic fără calitățile înșirate de Luther. Dar ce ne facem cu tabăra „adversă”, a pioșilor semidocti, a aflătorilor în treabă, care se apucă să traducă ori să îndrepte Biblia fără să fi învățat cum trebuie nici greaca, nici ebraica, nici latina, fără să fi văzut în viața lor un manuscris, fără să știe exact cu ce se mănâncă patristica sau exegeza biblică? Traducătorii Septuagintei din cadrul Colegiului Noua Europă nu sunt numai creștini, ci sunt și serios școliți într-ale filologiei, istoriei și teologiei. Există o singură excepție, un singur agnostic în grupul nostru, dar atât de bun cunoscător al limbii grecești și al tradiției creștine antice, încât îl prefer oricărui pios semidoct. Doar Dumnezeu poate judeca și alege în asemenea cazuri. Faptul că acest prieten agnostic a acceptat să traducă Biblia alături de noi este, pentru mine, un semn divin. Prin caracter, prin bun-simț, prin smerenie cărturărească, omul acesta îmi pare uneori mai creștin decât noi toți ceilalți care ne credem creștini. Așa că Luther poate fi liniștit!

S.M.: *Mă întreb dacă traducerea în limba română a fost în stare să scoată la lumină valențe ascunse sau mărginașe ale originalului, nuanțe tănuite de textul grec și reîmprospătate*

de limba română. Crezi că textul biblic poate fi reîmprospătat sau chiar regenerat de o traducere?

C.B.: Evident. Fiecare traducere a Bibliei într-o cultură marchează. Traducerea „lui Șerban” a marcat prin chiar faptul că a „pus un început”. Traducerea lui Cornilescu a marcat prin altceva pe care-l oferea față de tradiția deja bătătorită; traducerea Radu-Galaction, iarăși, a provocat mutații, creând o nouă tradiție în biblistica românească. Traducerea noastră nu se vrea polemică. Acolo unde este cazul, preluăm tot ce se poate prelua din vechile versiuni românești. Asta nu înseamnă că scopul nostru a fost să ne jucăm puțin de-a biblistica pe banii Fundației Anonimul. Nu, trebuie să o spun limpede: traducerea Septuagintei NEC este o necesitate nu numai pentru cultura română, ci și pentru bisericile creștine din România, inclusiv pentru Biserica Ortodoxă. E prima traducere modernă acurată a Septuagintei, care pune capăt unei pseudotradiții biblice inaugurate de Biblia lui Radu-Galaction și care așază temeinic Biblia românească în tradiția patristică. Reacțiile microbistice ale susținătorilor acestei pseudotradiții nu au nici o relevanță. Biblia nu se apără cu strigăte și cu bicepsii încordați, ci cu credință, bun-simț și știință de carte. Atât și ar fi de ajuns pentru o reîmprospătare. În ceea ce privește prima parte a întrebării, ar trebui să înșir sute de exemple. Mă voi mulțumi cu două: Isus Nave și arca lui Noe. Până acum, toate versiunile românești au transliterat numele succesului lui Moise sub forma „Isus Nave” (folosind un singur *i*), cu o prudență nejustificată și ridicolă. De ce trebuie să-l deosebim ortografic de numele Mântuitorului, scris cu doi de *i* (această chestiune a *i*-urilor e altă poveste tipic ortodoxă)? În greacă e un singur nume, de ce noi trebuie să creăm două în românește? Logica înaintașilor merge împotriva respectului față de textul sfânt. Noi nu avem dreptul să umblăm cu fofârlica prin textul biblic. Nici românii, nici BOR n-au tradus Torah din ebraică în greacă. Au tradus-o rabinii din Alexandria. Prin urmare românii și BOR au obligația morală să respecte acest text, așa cum l-au respectat toți Părinții Bisericii. Că sunt într-însul lucruri

ciudate, unele chiar respingătoare sau absurde, cu care morala sau înțelegerea noastră nu se pot obișnui, asta e altceva. Toți Părinții s-au confruntat cu asemenea surprize. Dar nici unul n-a îndrăznit să schimbe un cuvânt din textul Septuagintei. Au găsit soluții de interpretare prin care au salvat sau au justificat „absurditățile” respective. Așadar noi am transcris numele succesului lui Moise exact așa cum apare el în LXX, formă care coincide cu numele Mântuitorului creștin. Procedând astfel, n-am făcut decât să respectăm textul LXX. În al doilea rând, poate la fel de important, am recuperat zecile de interpretări patristice care pleacă tocmai de la această omonimie pentru a da o interpretare cristologică intrării lui Israel în pământul făgăduinței. Bibliile sinodale, întrucât preferă să ortografieze diferit cele două nume, evacuează dintr-un condei toată tradiția exegetică patristică din jurul acestui personaj. Cu „arca lui Noe” lucrurile nu sunt chiar atât de incendiare, dar merită spus că am optat pentru „arcă”, și nu pentru „chivot” fiindcă așa mi-a dictat spiritul însuși al limbii române. Toată lumea folosește astăzi expresia „arca lui Noe”; n-am auzit pe nimeni spunând „chivotul lui Noe”. Sună deplasat. Am mai auzit, dar nu foarte des, „corabia lui Noe”. Dar „corabia” este banal. Problema ridicată aici de traducere se află în altă parte și mărturisesc că am avut câteva nopți nedormite din pricina ei. De ce? Pentru că „arcă”, în greacă, este *kibotos*, strămoșul românescului „chivot”. Tot *kibotos* este folosit și de traducătorul Exodului pentru a numi „chivotul legământului”. Aceasta este o caracteristică a LXX, de a folosi același cuvânt atât pentru ambarcațiunea lui Noe, cât și pentru cufărul din lemn în care vor fi păstrate tablele Legii. În textul masoretic sunt doi termeni diferiți. Intenția este clară și ea se traduce astfel: pentru autorul Genezei, în versiunea Septuagintei, ambarcațiunea lui Noe reprezintă mai mult decât o corabie, ea reprezintă un adevărat *loc de cult, un altar*, dacă vrei. Prin ea omenirea se salvează, se mântuiește. Iar Părinții vor specula din plin această coincidență terminologică. Prin urmare, dilema a fost următoarea: pun „arcă” și pentru corabie, și pentru cufăr? Pun „chivot” și pentru corabie, și pentru cufăr? Sau

trădez intenția teologică a traducătorului și pun „arcă” pentru corabie și „chivot” pentru cufăr, justificând totul în note? După consfătuiri cu ceilalți coordonatori și cu prieteni cărturari am optat pentru ultima soluție, dând în notele de subsol explicațiile necesare și trecând la indicele tematic ambele variante, „arcă” și „chivot”. Soluția mi-a fost impusă de expresia, intrată deja în firescul limbii române, „arca lui Noe”. Noutatea constă în faptul că am introdus această expresie „banală”, modernă în limbajul biblic, unde ea nu exista până acum. E un fleac, dar un fleac care arată perfect „filozofia” noastră de lucru. Pentru noi nu există două limbi românești: una biblică și una cotidiană. Noi doi nu discutăm acum în româna nebiblică, ci în româna-română, pur și simplu.

S.M.: *Prin semnificația lor globală, traduceriile Bibliei se disting de traduceriile operelor clasice. Biblia se înscrie mai întâi în viața concretă a unei comunități. Textul, purtat de traducere dintr-o comunitate într-alta, „nu este un bloc de sens care să se impună tuturor” (M. Harl), ci un corp viu, care atinge și se lasă atins de cultura cu care se întâlnește. Care este, dacă ne-am putea exprima astfel, statutul canonic al unei traduceri? Care este participarea comunității traducându-le la inspirația proprie textului, menită în același timp să îndrume viața oricărui creștin?*

C.B.: Am mai fost ispitit cu această întrebare. E foarte greu, dacă nu imposibil să răspund la ea. Personal, repet, sunt pentru o normalizare a limbii liturgice și biblice, pentru că nu văd în ce măsură contorsionarea topică, despre care vorbeam la început, dublată de confuzie la nivelul conținutului, poate stimula credința sau râvna noastră duhovnicească. Probabil în câteva zeci de ani dezideratul părintelui Noica și al mitropolitului Iosif, al mitropolitului Anania se va împlini. Ei susțin o astfel de reformă firească și benefică. Pe de altă parte, nu se vor putea anula, ca prin magie, toate formulele deja intrate în fondul genetic al oricărui creștin. Creștinul va continua

probabil să spună „Tatăl nostru *carele* ești în ceruri”, sau „și nu ne duce *pre* noi în ispită”, sau „și ne iartă nouă *greșalele* noastre”, fiindcă s-a născut cu ele. Așa îi vin la gură, nu și le poate corecta. Mie însumi îmi vine greu să mă rog altfel, cu topică normală și sintaxă purificată. Dar nu asta e problema. Se știe că și Ieronim s-a lovit de aceeași bună și sfântă inerție atunci când a trebuit să traducă psalmii. Până la urmă, tot după LXX i-a lăsat, pentru că așa pătrunseseră în sufletul fiecărui monah sau credincios. Îi traduseseră și după ebraică, dar versiunea aceasta n-a prins deloc. Problema sunt celelalte lecturi, care nu fac parte din zestrea colectivă, lecturi pe care un credincios le ascultă o dată sau de două ori pe an, la liturghie sau pe care le savurează singur acasă. Aici lucrurile chiar ar trebui refăcute, niște traduceri noi, vii și actualizate, frumos actualizate putând duce la un reviriment real și mai ales sănătos al credinței.

S.M.: *Într-unul dintre articolele consacrate perioadei patristice, tot Marguerite Harl afirmă că Părinții Bisericii au adăugat „un sens nou textului LXX”. Acest sens ar fi datorat faptului că „citesc aceste texte prin filtrul interpretativ al Noului Testament, mai precis prin cel al lui Pavel”. Își termină ideea spunând că „opera celor LXX a devenit ceea ce nu era: o Biblie creștină”. Noi, cititorii de limbă română, avem acces la această „înstrăinare” produsă de părinții Bisericii prin notele abundente, monumentale și savante din subsolul traducerii. Care este importanța moștenirii patristice pentru viața spirituală a unui român oarecare? Ea nu înseamnă în același timp o îndepărtare de tradiția masoretică?*

C.B.: Părinții au interpretat, ei n-au schimbat nici o iotă din textul LXX. Și au interpretat LXX în sens cristologic, în lumina evenimentului pascal. LXX a fost Vechiul Testament al întregii creștinătăți pentru o perioadă de opt secole; Vulgata lui Ieronim s-a impus foarte târziu în Occident. După venirea lui Isus Cristos era imposibil ca LXX să nu devină Biblie creștină. Firește că a devenit Biblie creștină, altfel prin ce

să-și justifice creștinii identitatea și prin ce să-și legitimizeze credința? Dumnezeuul lui Isus Cristos este același cu Dumnezeuul lui Avraam, al lui Iacob și al lui Isaac, același cu Dumnezeuul lui Moise. Odată cu apariția primelor comentarii creștine ale LXX (cele paulinice, apoi ale marilor apologeți, în special Iustin), LXX începe să fie contestată de iudaism, care, încetul cu încetul, va redescoperi și repune pe tapet Biblia ebraică. Dar, atenție, textul masoretic este mult mai recent decât LXX. Există azi o adevărată confuzie cronologică, pe care mi se pare important să o limpezim. Importanța textului masoretic este indiscutabilă, dar ea nu trebuie să umbrească specificul, importanța și mai ales vechimea LXX. De aceea, am mai spus-o de câteva ori, pe lângă traducerea noastră trebuie pusă la punct cu profesionalism și o traducere a textului masoretic. În privința tradiției patristice, iarăși se cuvin nuanțe. Mai ales antiohienii – dar nu numai, lucrurile pornesc tocmai de la Origen – foloseau ca termen de confruntare și textul ebraic al VT. E drept, nu-i acordau aceeași importanță ca Septuagintei, dar nu le era străin. În comentariile lor, ei fac mereu trimiteri la variante, forme originale, particularități stilistice, gramaticale etc. Eu nu văd cum o traducere modernă și serioasă a LXX se poate lipsi astăzi de note patristice. În primul rând, Părinții ne introduc în Biblie cum nimeni altcineva n-ar putea-o face. Un comentariu al lui Origen te face să iubești chiar și Cartea lui Isus Nave, cu toate atrocitățile descrise acolo. Nu numai s-o iubești, dar s-o și recitești cu atenție. Părinții sunt relele între litera și duhul textului. În al doilea rând, ei sunt relele indispensabile între textul LXX și noi înșine. Datorită lor, acest text și-a traversat mereu proaspăt și incitant epocile.

S.M.: *Traducerea Bibliei făcută de un grup de laici este cu atât mai grăitoare cu cât de-a lungul istoriei, pe teren dogmatic, Biserica nu s-a identificat niciodată cu ierarhia, cu clerul, ci cu „poporul creștin”. Autoritatea bisericască este mai întâi parte a „poporului creștin”. Traducerea Septantei nu poate însemna pentru limba română ceea ce a însemnat traducerea lui Luther pentru limba germană. În schimb, ea poate fi o*

piatră de căpătâi pentru acțiunea mirenilor în Biserică și a reînnorrii spiritului laic creștin. Nu înțeleg această acțiune ca pe o provocare lansată ierarhiei sau, în cealaltă direcție, ca pe o supunere în chip slugarnic, ci ca pe o colaborare în spirit de complementaritate, de smerenie și adevăr. În orice caz, un fapt mi se pare esențial: traducerea LXX nu ne vine chiar de sus. Ea presupune efort, frământare comună, care, prin rezultatul ei, participă la constituirea conștiinței creștine a oricărui dintre noi. Ea ne aduce cuvântul Celuilalt care cheamă fără încetare spre un pământ străin existenței noastre, în ciuda rezistenței noastre înverșunate. Care sunt celelalte provocări pe care această traducere le aduce cu sine în mod implicit?

C.B.: Ai spus tot. Nu văd nici o altă provocare, nici implicită, nici explicită. Mă bucur să văd însă efecte, efecte „palpabile” ale întreprinderii noastre. Au început să se propună teze de doctorat în România despre Septuaginta; unii preoți, „bărbați curajoși”, cu pricepere și bun-simț, au preluat în manualele lor traducerea și adnotările noastre; omul de rând începe să se lămurească ce-i cu aceste „Biblii”, punându-și întrebări, căutând răspunsuri, într-un cuvânt, interesându-se. Firește, nu suntem nici la jumătatea drumului, dar, chiar și numai la jumătatea drumului fiind, pot spune că am atins ținta principală: formarea unui grup de traducători pasionați și mobilizați, destinși, vioi, pe care se poate conta mai departe. Ce se va alege peste câțiva ani de acest grup, numai Domnul știe. Deocamdată, „important e că ne simțim bine împreună”, vorba unui amic filozof.

Interviu realizat de Sebastian Maxim
(apărut în *Idei în dialog*, 2004)